

פנימיות צבאיות

אל"מ ב' לוי

המתבגר אינו נעשה כולו בתוך כותלי בית-הספר, מחייבים מציאותה של תרבות-נוער שתביא עמה תשובות לבעיות המעסיקות אותו בתקופה זו. באופן כולל ניתן לומר, שתרבות-נוער באה לענות על צרכי הנוער בגיל ההתבגרות, ובין השאר עליה ליצור תנאים טובים לתהליך ההתבגרות, בשים לב להתפתחות הנפשית והגופנית בגיל זה.

יתר-על-כן, תרבות-הנוער במובן ה"מלא של המושג, יש בה כדי להציג בפני הנוער אידיאל ולהשפיע עליו בכיוון להגשמתו. יש בכך משום שילוב בין צרכי המבוגרים והחברה ורצונותיהם, לבין צרכיו של המתבגר בחיפושיו אחר דרך להזדהות ולהגשמה. הזדהותו של הנוער עם המחנך או המדריך במסגרת הפנימיה הצבאית, עשויה להיות צעד חשוב בדרך להשפעתו של המבוגר ולהגשמה על-ידי הצעיר.

לנוכח האמור לעיל, נבחן את מידת הצלחתה של הפנימיה הצבאית להוות דפוס של תרבות זו, ולמלא נכונה את התפקידים האופייניים והמיוחדים לה.

מאמר זה נכתב בעקבות מחקרים בנושא הפנימיות הצבאיות וכן עבודה בחוג לחינוך של אוניברסיטת ת"א, בהדרכת ד"ר חן.

מבוא

על רקע נסיבות החיים בישראל, בהם תופסים ענייני הביטחון חלק נכבד, היה בפנימיה הצבאית כדי לפתוח בפני הנוער הישראלי אפשרות חדשה של חינוך והכשרה. בהיותה מוסד כוללני, נתפסת ה"פנימיה הצבאית הרבה מעבר לבית-ספר תיכון רגיל. העיקרים המונחים ביסודה ודפוסי-הפעילות שלה מאפשרים לה לשאוף לתפוס את מקומה של תנועת הנוער. הפנימיה היא מסגרת חינוכית-תנועתית, המציבה אתגר של התנסות והגשמה בפני חניכיה: ההתנסות — בעצם ארבע שנות הלימודים הגדושות, וההגשמה — בשירות קבע כקצינים ב"צה"ל. בכך מספקת היא סקרנות אינטלקטואלית, ומאפשרת פורקן להעזה ולהרפתקנות במובנם ה"חיובי.

עניינים אלה ואחרים מאפשרים לראות את הפנימיה הצבאית כתרבות-נוער מיוחדת, העומדת בפני עצמה באפיוניה ובמשימותיה. להלן נשתדל להציג את המבנה והארגון של הפנימיה וכן את נושאי הפעילות ואורחות-החיים בה, מנקודת-ראות זו.

אפיונים מסוימים של גיל ההתבגרות, וכן ההנחה שחינוכו של הנוער

החינוך הצבאי

כיוון שתפקיד הקצין בצבא המודרני מחייב ידיעות רבות בתחומים שאינם מצטמצמים במסגרת הכשרה צבאית טכנית-יעודית, יש להתייחס אל החינוך הצבאי מנקודת-מוצא זו. הפנימיה הצבאית באה להגשים השקפה זו בהתחשב ברקע החברתי והתרבותי של הישוב היהודי בישראל.

הפנימיה הצבאית החלה לפעול על רקע של חילוקי דעות בין השוללים את קיומה לבין המחייבים אותה. בהיותה עוסקת בנוער צעיר יחסית, למטה מגיל הגיוס, חייבת היתה לשקול את כלל הגורמים החברתיים והתרבותיים שעלולים היו להכביד על דרכה. ברור איפוא, כי על רקע זה היה צורך להשקיע מחשבה רבה לקביעת הדפוסים דרכי-הפעולה של הפנימיה הצבאית. הפנימיה חייבת להיות, בראש וראשונה, מוסד חינוכי לנוער ולא תעתיק כזה או אחר, של יחידה צבאית.

מטרות הפנימיה הצבאית

מטרתה המרכזית של הפנימיה הצבאית הוגדרה כך: להכשיר נערים לשירות-קבע כקצינים בצבא הגנה לישראל.

כבר מעצם ההגדרה ניתן ללמוד, כי מדובר בהכשרה למודעות מסוימת, ול-התייחסות חיובית כלפי שירות-קבע בצבא. בוודאי אין לראות את הפעילות בפנימיה במישור הטכני של הקניית ידיעה מקצועית, אף-על-פי שיש בה לא מעט עיסוקים בתחום זה. מובן שמשימה מעין זו מורכבת יותר ומחייבת מחשבה חינוכית עמוקה, אולם נראה כי מספר איפיונים מיוחדים של הפנימיה הצבאית, שיפורטו להלן, מאפשרים לה להתמודד בהצלחה עם האתגר שבפניה.

מבנה הפנימיה וארגונה

הפנימיה הצבאית פועלת בשיתוף עם בית-ספר תיכון אזרחי. חניכי הפנימיה נמנים איפוא, בעת ובעונה אחת, על תלמידי בית-ספר תיכון זה, למגמותיו השונות.

נציין את הנימוקים העיקריים המונחים ביסודה של ה"שותפות" בין פנימיה צבאית לבין בית-ספר תיכון אזרחי:

א. לחניכים בפנימיה מובטחים חינוך והשכלה תיכוניים ברמה גבוהה, על-ידי בית-ספר תיכון מן הטובים בארץ.

ב. השילוב בבית-ספר תיכון אזרחי אינו מביא לסגירות הפנימיה הצבאית וחניכיה. הנפוץ הוא — החניכים מעורים בציבור התלמידים הכללי, סופגים יחדיו את ערכי התרבות וההשכלה, ומשתתפים בפעילות החברתית לסוגיה.

ג. הלימודים והפעילות המשלימה בתוך בית-ספר שאינו חד-מיני כמו הפנימיה הצבאית, עשויים לטפח התפתחות בריאה של החניכים באורח אישי, ופעילות חברתית שלמה ומשותפת בפנימיה הצבאית.

ד. הלימודים בבית-הספר התיכון ובפנימיה הצבאית מעמידים בפני החניכים את ההתפתחות האינטלקטואלית כאתגר מרכזי בתקופת הכשרתם, לקראת היותם קצינים בשירות-קבע בצבא הגנה לישראל.

הסיבות לשילוב בין הפנימיה הצבאית לבין בית-הספר התיכון, שהוכאו כחלקן לעיל, חשובות ביסודן. יש בהן כדי לתרום ליצירת דפוס נאות של תרבות וחינוך, שיהיה שואב ממערכת החינוך ומן הנסיבות החברתיות הנהוגות במדינה. זאת ועוד: בכך תימנע מסגרת מעין-צבאית ומיוחדת כמוסד חינוכי בעל איפיונים צבאיים, ולא תיווצר כת נבדלת של "מיעדים לקצונה".

מסגרת חינוכית כוללת

הפנימיה הצבאית היא מוסד-חינוך כרו-ללני, ולפיכך עליה למלא במידה רבה את תפקידן של המסגרות החינוכיות השונות שבאמצעותן מגיע הנער לבגרות, כגון המשפחה, תנועת הנוער, הגדנ"ע, חברת הנוער הבלתי פורמלית וכיוצא באלה. להלכה, צריכה הפנימיה הצבאית לתרום את חלקה בחינוכו של הנער בכל אחד מתחומי-הפעילות של המסגרות החברתיות עמהן קשור הנער המתבגר; למעשה, יהיו תמיד גבולות ליכולתה של הפנימיה "למלא את מקומן" של מסגרות אלה. דפוסייה יהיו אחידים יותר, ופעולותיה בתחומי-החינוך השונים תהיינה בהכרח מוגבלות.

עם זאת ניתן למצות את החיוב שבהיות הפנימיה מסגרת כוללת, בכך שבידי הנהלתה היכולת לאזן את הפעילות ולהנחות אותה, ובכך, "למשוך בחוטים" ולהשפיע בדרך מרכזית יותר על העשייה החינוכית בתחומיה. ברור שמסגרת כוללת נתנת בידי הממונים עליה יכולת רבה,

היא מחייבת ידיעה עמוקה בתורת החינוך, שאם לא כן עלולה יכולת זו להיות לרועץ.

איפיונים מיוחדים בפנימיה

הגם שהפנימיה מכשירה את בוגריה לשרת בצבא, אין זאת אומרת שכלל שותדמה יותר ליחידה צבאית וככל שתרבה במשמעת צבאית, במשטר ובגינונים צבאיים, כן תשיג ביתר הצלחה את מטרתה. ניתן לבדוק ולהיווכח, כי לצבא מגיעים אלפי צעירים שמעולם לא ידעו מסגרת צבאית מהי, ועל אף זאת מצאו יפה את דרכם בסולם הפיקוד והקצונה בצבא.

מן הצד האחר ניתן להפריך את ההנחות שהיו נהוגות בעבר במדינות שונות באשר להכשרת הנער מגיל צעיר בתנאים זהים ליחידה הצבאית, שהיו מחבכים עליו כביכול את חיי הצבא, עד כדי כך שראה בהם את "מסגרתו הטבעית". גם אם היה משהו בהנחות אלה, ודאי שלא לאותם טיפוסים של קצינים וחיללים צריכה — ושואפת — הפנימיה הצבאית לחנך.

בפנימיה הצבאית מובא בחשבון, כי החניכים מצטרפים אליה כ"מתנדבים", מרצונם החופשי. הרבה לפני מועד חובתם לצה"ל על-פי חוק שירות הביטחון. יתרה על-כן, הם מתחייבים מראש לשרת שלוש שנים בשירות-קבע בצה"ל ויחד עם תקופת הלימודים ושירות-החובה, "קושי-ריים" עצמם לצבא בגיל צעיר לתקופה ארוכה (עשר שנים!). לכך השלכות על המשמעת, על אורח-החיים בפנימיה ועל היחסים בין החניכים למדריכים ובינם לבין עצמם. משך הלימודים בפנימיה, שהוא ארבע שנים, מאפשר פעילות חינוכית עמוקה ויסודית. אם נוסיף על כך, שכל ההתרחשויות הללו מתקיימות בגיל ההתבגרות על כל המשתמע הימנו, נראה שאיפיונים אלה מהווים רקע לגישה חינוכית מיוחדת.

אם ניתן לערוך מעין אנלוגיה לפנימיה הצבאית על איפיוניה המיוחדים באשר למשימה העומדת בפניה ובפני בוגריה, הייתי אומר, כי צריך שהיא תשאף להידמות לתנועת-הנוער במובן החיובי של המושג. זאת באשר לפעילות החברתית והתרבותית, לאורחות החיים בה, וליחסים בין המדריכים והחניכים. זאת ועוד: תנור עת נוער הראויה לשמה מכשירה את בוגריה להגשמה. הפנימיה הצבאית מכשירה את בוגריה לשירות בצבא-הקבע.

הלימודים ה"תיכוניים" בפנימיה

אחד היעדים העיקריים בפנימיה הצבאית הוא הקניית השכלה תיכונית-עירונית באמצעות הלימודים בבית-הספר התיכון. הפעילות בתחום הלימודים, הן בגלל חשיבותה והן בגלל משך הזמן שהיא תופסת בסדר היום, צריכה להיות מועדפת בתעסוקת החניכים בפנימיה.

גישה נכונה לשאלת הלימודים התיכוניים בפנימיה, חייבת להביא בחשבון גורמים אחדים:

א. החניכים עשויים להיפתס יותר לתחום ה"צבאי" שבפנימיה, אם משום שבו שוררים הם משאר בני גילם, ואם משום שבו בולטים הם לטובה לעומת תלמידים רגילים.

ב. יהא התיאום בין שני המוסדות — הפנימיה ובית-הספר התיכון — משופר כאשר יהא, מכל מקום עשויה הפעילות הקיימת בפנימיה להגביר את המעמסה הכללית על התלמיד.

ג. אוכלוסיית החניכים של הפנימיה הצבאית אינה דומה בהכרח לאוכלוסייה הרגילה בבית-הספר התיכון שאליו היא סמוכה. חניכי הפנימיה מקובצים מכל הארץ, ומבתי-ספר יסודיים בעלי רמות שונות.

על רקע זה צריך להיעשות בפנימיה הצבאית מאמץ מתמיד, על-מנת להעלות את רמת השאיפות של החניכים בתחום ההישגים הלימודיים. זאת על-ידי תשומת לב נכונה מצד המדריכים, על-ידי הדרכה, וכן מתן עידוד ופרסים לחניכים בעלי הישגים טובים וכדומה. יתרה מזו מדגישים בפנימיה, כי הצלחה בלימודים משיי פיעה על עצם היותו של החניך בפנימיה, ועל הסיכויים להצלחה ולסיים את חוק לימודיו. פעילות זו צריכה לשאוף לקראת התחלה אחיד וטוב אצל החניכים הבאים כאמור מבתי-ספר וממקומות-מגורים שונים. לשם כך מתקיים בפנימיה הצבאית, לאחר שלבי-מיון קפדניים, קורס הכנה לחניכים שהתקבלו כמועמדים. בקורס זה, הנערך בקיץ שלפני תחילת הלימודים והי נמשך למעלה מחודש ימים, שואפים להקנות לחניכים, בין השאר, מושגים במקצועות-הלימוד העיקריים.

במהלך הרגיל של הלימודים בפנימיה עוסקים בפעילות הבאה:

א. הכנת שיעורים בפרק-זמן נתון הנקבע בהתאם לעומס הלימודים בתקופת השנה. זאת ניתן לעשות ביחידות או בקבוצות, הכל לפי הישגי התלמידים, רמתם והנושאים הנלמדים.

ב. חוגי-עזר במקצועות לימוד "קשים", שבהם משתתפים חניכים החייבים לשפר ידיעותיהם במקצועות מסוימים.

ג. שיעורים מיוחדים לחניכים שמצבם במקצועות-לימוד מסוימים הוא קריטי, ומסכן את המשך לימודיהם.

תכנית האימונים

על תכנית האימונים בפנימיה הצבאית לפתח אצל החניכים תכונות וכשירויות כמועדים לתפקידי קצונה ביחידות-שדה בצה"ל. רואים את האימונים כתורמים יותר לפיתוח תכונות וכשירויות אלה, מאשר כמקנים ידיעה טכנית ומקצועית גרידא. בתוך כך הושם דגש על האימונים המביאים לתכונות וכשירויות, כגון אומץ-לב, תושיה, סבילות, עצמאות וחברות טובה.

תכנית האימונים בפנימיה היא הדרגתית, בהתחשב בגילם הצעיר של החניכים וב-התפתחותם הגופנית. העיקרון המנחה באשר לאימונים קובע, כי המשימה העיקרית של החניכים בשתי השנים הראשונות היא הלימודים. רק בשתי השנים האחרונות, נותן, כאשר התבססו החניכים בלימודים, וכאשר התפתחותם הגופנית טובה יותר, ניתן לעסוק יותר באימונים הצבאיים.

האימונים וכל הכרוך בהם נמנים על הגורמים המרכזיים ביצירת "הזדהות חיר-בית" אצל הנער חניך הפנימיה עם הצבא וערכיו. החיים בצבא ומילוי תפקידים בו ניתנים לחלוקה לשני מכלולים עיקריים:

א. התנהגויות ופעילויות ראשוניות וב-סיסיות, שבגללן או בעבורן קיים הצבא — דהיינו, פעולות-לחימה והמתחייב מהן.

ב. התנהגויות ופעולות שיגרתיות בתחום הארגון והסדר, חובות הציות והשמעת, לרבות מסדרי ביקורת וכיוצא באלה פעולות "בלתי נעומות".

ברור כי נושאי פעילות הקשורים, בדרך זו או אחרת, במכלול הראשון, יש בהם

„משיכה“ רבה יותר מצד החניכים, הם אף יוצרים בהם את ההזדהות החיובית עם הצבא, ואת ההכרה הערכית בחשיבותו של הצבא ובחשיבות החייל בו. אף כי אין להוריד מערכן של ההתנהגויות והפעילויות הכרוכות במכלול השני, אין להרבות בהן בפנימיה הצבאית. זאת, הן משום שמירה על אופיה של הפנימיה כמוסד חינוכי-חברתי לנוער ללא גינונים צבאיים מיותרים, והן משום שנושאים אלה אינם „חביבים“ ואין בהם כדי לטפח מוטיבציה כלפי חיי הצבא או הזדהות עמהם.

לבעיה זו חשיבות ממדרגה ראשונה, ומשום כך מושם הדגש בפנימיה על אימונים „טהורים“, שיש בהם משום תרומה להרגשתו של החניך, הן בעצם הידיעה והיכוש שמקנים האימונים, והן בעובדה שהוא עושה זאת הרבה לפני האחרים. כדוגמה לכך ניתן לראות את קורס הציניחה שעוברים חניכי הפנימיה בחופשת הקיץ שבין כיתה י"א ל-י"ב. הקורס מהווה אתגר בתחום הכושר הגופני ואומץ-הלב, והוא תכליתי מתחילתו ועד סופו ללא כל

גינונים „מיותרים“. יוצא כי קורס מעין זה מוסיף הרבה להרגשתו הטובה והבטוח של חניך הפנימיה בהשוואה לנערים אחרים. יש בו משום „סיפוק“ לחיים ה„קשים“ שהם נחלתו בפנימיה הצבאית, והוא מטפח, כמובן, תכונות כמו ביטחון עצמי ואומץ-לב. אלה הן, למעשה, התכונות העיקריות של תכנית האימונים בפנימיה הצבאית.

ענייני משמעת

על מנת לטפח משמעת המושתתת על הכרה פנימית, כנהוג בצה"ל, דרוש שית-קיימו מספר תנאים מוקדמים ובהם רמה אישית גבוהה של המפקד והמדריך, הכשרה חינוכית מתאימה, וידיעה מעודכנת ונכונה של גורמי-היסוד המשפיעים על הפעילות.

ה„משמעת החיצונית“ אין לה מקום בצה"ל בכלל, ועל אחת כמה וכמה בפנימיה הצבאית; זאת משום שהמשטר והמשמעת הצבאיים נהוגים לגבי חיילים מגיל 18 ומעלה בהנחה כי בגיל זה כבר מעוצבת האישיות ובוגרת יחסית, בעוד שחניכי

הפנימיה הם נערים שאישיותם מתפתחת ומתעצבת תוך כדי לימודיהם בפנימיה. המשמעת בפנימיה הצבאית מתבססת על ההכרה הפנימית גם משום האפיונים המיוחדים לחניכים ובהם הצטרפותם לפנימיה מרצונם, משך הלימודים בפנימיה שהוא ארוך יחסית, וגילם הצעיר של החניכים.

חשיבותה של משמעת מסוג זה בולטת על רקע העובדה שהחניכים נמצאים, כאמור, בתהליך של גיבוש ועיצוב אישיותם. גישה נכונה בתחום זה עשויה לסייע בפיתוח תכונות אישיות נכונות, ובטיפוח הזהות של החניך כלפי הצבא והשירות בו. הדרך הטובה להנהגת המשמעת הפנימית עשויה להיות כאשר המדריכים הקבוצתיים, הנמצאים עם החניכים במרבית שעות היממה, הם צעירים — קרובים בגילם ובמחשבתם לחניכים אם כי מעוטי ניסיון ואילו הממונים עליהם „מאזנים“ את חוסר הניסיון של הצעירים, על-ידי פיקוח, תדריכים, דיונים ושיחות.

אמצעי נוסף להישגים בתחום זה הוא הפעלת חברת החניכים לצרכי אחריות ומשמעת — „מוסדות“ של החניכים שייבחרו על ידיהם תורמים רבות בתחום זה, אם מוכוונים הם על-ידי המדריכים בשום שכל וללא התערבות יתרה. נכון להזכיר בהקשר זה גם את השאלה הידועה של השכר והעונש. קיים בפנימיה הצבאית סולם ענישה מדורג, תוך פירוט מדויק של הסמכויות של המדריכים ושל ה„מוסדות הפנימיים“ של החניכים. סולם הענישה מביא בחשבון מספר כללי-יסוד:

א. נימוק והסבר חייבים ללוות את העונש על מנת שיהא יעיל. הבנה יש בה למעלה ממחצית הדרך לשיפור המצב.

ב. על כובד העונש להיות פרופורציונלי לחומרת העבירה ולנסיבות שבהן נעשתה.

ג. שכחות השימוש בעונש צריכה גם היא להיעשות במחשבה תחילה. „אינ-פלציה“ בעונשים תשיג את ההיפך הגמור מן הרצוי.

ד. על הערך החינוכי להישמר במהותו של העונש, באופן הביצוע שלו ובמשקע שהוא מותיר בעקבותיו.

בצד נקודות אלה מדגישים את הצורך בתשומת לב אינדיבידואלית לכל חניך, הן כאשר לעבירה והן כאשר לתגובה עליה.

השאפה היא להגיע להיכרות טובה ויסודית של החניכים, כך שבמדריך ייוצרו „מערכות-תגובה“ אישיות כלפי כל אחד מחניכיו.

בפנימיה הצבאית נעשו ניסיונות למסד תהליכים הקשורים בתגמול חיובי, אשר השימוש בו עדיף, אף כי קשה להפעלה. בין השאר הופעלה שיטה של עיטורים חיצוניים — שהיא אופיינית למסגרת מעין זו — הבאים להצביע על הישגים או הצטיינות, ויש בהם כדי לגרום סיפוק למקבלם, וגם להביא לידי כך שאחרים ישאפו להשיגם.

חיי החברה

החניך בפנימיה הצבאית נמצא בחברה כלשהי במשך כל שעות היממה. הזמן בו יכול הוא להיות בודד לנפשו הוא זמן מועט מאוד, ולפעמים אינו קיים כלל. החניכים חיים אפוא חיי-חברה אינטנסיביים מאוד, אינטנסיביים הרבה יותר משל נערים בני-גילם.

לקבוצות ולמסגרות החברתיות השונות, שבהן חיים נערים, נודע מקום חשוב ומרכזי ביצירת הערכים דרכי-ההתנהגות שלהם; ניתן להדגיש ולציין, כי הן מן המעצבים המרכזיים של אשיות הנער המתבגר.

אחת הדרכים העיקריות למלא, במסגרת כוללת כמו הפנימיה הצבאית, את מקומן של מסגרות חינוכיות אלטרנטיביות, היא טיפוח ממוסד של חברת החניכים, זאת מתוך הכרה בחשיבותן של הקבוצות הללו — הכרה הנסמכת על הספרות והמחקר הפסיכולוגיים.

בין השאר עשוי עקרון השלטון העצמי, המונח ביסוד טיפוחה של חברת החניכים, לתרום לחיי הפנימיה בתחומים הבאים:

א. פיתוח כושר מנהיגות, יוזמה, עצמאות, אחריות, ושיתוף-פעולה בקרב החניכים.

ב. למידה של עקרונות דמוקרטיים.

ג. הכוונת החניך לחיי חברה, לארגון נכון של שעות הפנאי ולפיתוח ההוי בפנימיה.

ד. „המוסדות“ יהיו לעזר רב למדריכים בפנימיה במילוי תפקידיהם הקשורים בחברת החניכים. קיום „מוסדות“ השלטון העצמי בקרב החניכים, יביא בהדרגה לניהול החיים החברתיים על-ידי החניכים עצמם, תוך הכוונה של חבר המדריכים.

שיטת ה„ניהול העצמי“ עומדת בקונפליקט מסוים עם המגמות הערכיות של הארגון הצבאי. השיטה היא דמוקרטית ביסודה, לפיה נבחרים אנשים ומודחים בהצבעה, בעוד שהארגון הצבאי מקיים פעולות דרמטיות בכוח הפקודה והמינוי מגבוה. היתרון בעקרון ה„ניהול העצמי“ שהובאו לעיל, מגבירים את הקונפליקט עם עקרון הארגון הצבאי. אולם אין הדבר כך בפנימיה הצבאית, משתי סיבות:

א. הפנימיה שואפת להגיע להישגים הטמונים בניהול העצמי ובטיפוח חברת החניכים, גם מתוך שהיא רוצה לפתח בקרב החניכים יוזמה ואחריות.

ב. הקונפליקט אינו חסר פתרון, והפתרון מושג על-ידי חלוקת סמכויות ברורה הנרצת בפנימיה, תוך „מאבק“ קבוע בין הנהלת הפנימיה לבין חברת החניכים, שתוצאתו מביאה לאיזון נכון של הדברים. אספקט חשוב נוסף בחיי החברה בפנימיה הצבאית הוא היחסים ופעולת-הגומל בין מחזורי החניכים השונים. שילוב נכון ביניהם יש בו ברכה לבוגרים ולצ-

עירים כאחד. הוא מאפשר לצעירים ליהנות מניסיונם של הבוגרים בפתרון בעיות ובעמידה בקשיים, ואילו הבוגרים עשויים לצבור ניסיון הדרכתי ומנהיגותי. לפעולת-גומלין טובה בין המחזורים עשוי להיות ערך רב גם לגבי היחסים בין החניכים, וליצירת מסורת והוי מיוחדים.

נאמר כבר לעיל, כי בכך שהפנימיה הצבאית סמוכה לבית-ספר תיכון אורחי-סמך, נה כוונה חינוכית גם במישור החברתי. אכן, היחסים בין חניכי הפנימיה לבין כלל התלמידים בבית-הספר התיכון מהווים אספקט נוסף של חיי שתי הקבוצות, משום שהחניכים משתתפים בפעילות הלימודית והחברתית של בית-הספר. כן קיים בפנימיה מספר לא קטן של חניכים שאינם מאזורי תל-אביב או חיפה, ואלה מתחברים במרוצת הזמן עם התלמידים המקומיים ומתארחים בבתיהם.

סביר להניח, כי כל מסגרת חינוכית גדושה ל„בעייתיות“ ביחסים עם המין השני, אולם בפנימיה הצבאית ניטל, במידת מה, העוקץ מן הבעיה, על-ידי כך שהחניכים לומדים בבית-ספר תיכון שהוא

מסגרת דר-מינית. הודמנות זו לפגישה עם בנות מנוצלת על-ידי הפנימיה והחניכים גם מעבר למפגש בזמן הלימודים, וזאת על-ידי פעילות חברתית בפנימיה, שאליה מוזמנים גם תלמידים, ולרוב תלמידות, וכן פעילות דומה המתקיימת ב- בית-הספר התיכון, ובה משתתפים חניכי הפנימיה.

אם נוסיף לכך גם את העובדה שאין הפנימיה הצבאית מהווה מוסד סגור, אלא היא פתוחה לביקורים ולפעילות חברתית משותפת עם גורמי-החץ. היא ממוקמת בתוך העיר או לידה והגישה אליה נוחה, וב- תוספת מספר החופשות הרב יחסית, שמ- קבלים חניכי הפנימיה — שני ערבים בשבוע ושבת אחת בכל שבועיים — נראה כי שאלה חברתית זו מצאה את פתרונה על הצד הטוב.

שאלות חינוך

אורחות-החיים בפנימיה נתכנו לסייע בצורה טובה ככל האפשר להשגת היעדים החינוכיים השונים כגון עצמאות, חברות, מנהיגות, הודעות עם מאבק העם בארצו ועוד. אולם הדעות חלוקות באשר ליכולתה של הפנימיה כמוסד כוללני להשיג את מטרות החינוך על הצד הטוב ביותר. לדוגמה, באשר לפיתוח העצמאות אצל הנער, ישנם הגורסים כי בפנימיה, שבה צריך החניך לעשות הכל לעצמו ללא סיוע של הורים, עוזרות וכדומה, מתפתחת תכונה זו בצורה מושלמת. לעומתם ישנם טוענים, כי תכנונו הקפדני של סדר-היום, ארגון החיים במסגרת ברורה של פקודות ותקנות, מחנכים את הנער לחוסר עצמאות. אולם נראה כי פיתוח „מוסדות ניהול עצמי” של החניכים ואכזרונה נכונה מצד המדריכים, וכן עומסי פעילות מגוון המוטל על החניכים, מטים את כף-המאזניים ל„טובת” הפנימיה, באשר לעדיפותה בהכשרת הנער לעצמאות. לעומת זאת אין חילוקי-דעות באשר לתרומת הפנימיה לחינוך לחברתיות. החניך נמצא במרבית זמנו בחברה, עד שמוכרח הוא להסתגל לחברה, לעזור ולתמוך באחרים כדי להיעזר ולהיתמך על-ידם. כך מתפתחים החברות ויחסי החברות ההדדיים. ברי שפיתוח הרגלים ותכונות הקשורים ביוזמה ובמנהיגות עשוי

לבוא בדרך טובה בפנימיה הצבאית, שכן יעדים אלה נמנים על תכנית הלימודים בפנימיה, וכן בגלל ההכוונה לקראתם על-ידי חבר המדריכים ותקנון הפנימיה הצבאית.

בעיותיו של החניך במסגרת הפנימיה

על מנת להגיע להישגים בפתרון בעיותיו של החניך כפרט, יש לבחון אם עונה המסגרת על הבעיות העומדות בפני הנער בגיל זה; ונראה כי הפנימיה הצבאית אינה דרך קלה לפתרון בעיות אלה. בעצם הדרישות שהיא מעמידה בפני החניכים, הופכת היא להיות, כבר בשלב הראשון, לנחלתם של בני שכבה מסוימת, זאת — מבחינת הכישורים האישיים הגבוהים יותר, ובהם היכולת האינטלקטואלית וה- כוח הנפשי, הנדרשים מן החניכים. צריך איפוא ליתן את הדעת על בעיות ההסתגרות לות העומדות בפני הנער, המצטרף למסגרת חדשה. הפנימיה הצבאית מהווה צורת-חיים חדשה, המטילה עליו אחריות, משימות, הרגלי-משמעת ולוח-זמנים שלא היה רגיל בהם. מעבר זה קשה גם לאדם מבוגר, קל וחומר לנער מתבגר, גם אם על המתבגר להיות נכון למעבר למסגרות חברתיות אחרות, הרי שבפנימיה הצבאית המעבר הוא קיצוני וחד יחסית. תופעה זו מחייבת תשומת-לב מרובה מצד המדריכים, סבלנות ואורך-רוח, וכן יכולת הסתגלות עמוקה והבנה לבעיות המתבגרים. נקודת-ביקורת נוספת מנקודת ראותו של החניך כפרט כלפי המסגרת, היא בתחום חיי החברה. על היתרונות של החינוך המוסדי כבר דובר לעיל, אולם כאן המרקום לדון גם בצד השני של המטבע. הנער „חשוף” בצורה מוחלטת לחברה, ומופעל עליו לחץ חברתי מתמיד, שאינו מאפשר לו התקדמות בקצב האישי, הדורש אולי גם „עצירות ונסיגות”. כך עלול הדבר להביא להסתגרות של היחיד, כתוצאה מהרגשת אין-אונים לגבי דרישות החברה. אם נזכור כי פעילויות רבות בפנימיה הופכות להיות נורמטיביות, הרי אחדות של נורמות ושאיפות עלולה לצמצם את פעולתם של החניכים המוכשרים, ולגרור רגשות-כישלון מתמידים אצל החניכים הנחשלים. הלחצים החברתיים הקיימים בפנימיה דוחפים לאחידות בכל תחומי

החיים, ומכריחים את החניכים לתגובה מיידית ומהירה בכל בעיותיהם. הם על-ליים ליצור אישיות שטחית ומגובלת אצל החניכים, אישיות הנוטה לתלות מופרזת במסגרת החברתית, והנמנעת מנקיטת יוזמה ומפעולה אינדיבידואלית.

סוף דבר

מצפים, כאמור, מתרבות-נוער שתהווה מסגרת חברתית המביאה בחשבון את צרכיו של הנער בגיל ההתבגרות, ומנסה לענות עליהם; וכן שתהווה סדנה חינוכית לעיצוב אישיותו של המתבגר, לקראת מילוי תפקיד מסוים בחברה. נראה ששני יסודות אלה נתקיימו בצורה טובה בפנימיה הצבאית. מצד אחד מהווה היא מסגרת חברתית לקבוצת הגיל שבה מדובר, ומעמידה בפניה „תנאים טובים” יותר להתבגרות, המתבססים על ידיעה וניסיון מרוב כוים של המחנכים. מצד שני היא מהווה מכשיר השפעה טוב ומושך בעצם נושאי הפעילות המתקיימים בתוכה, ובתפקיד הנהנה מסטטוס גבוה שאליו היא מכשירה את בוגריה.

בדברים שהובאו כאן הודגשו הגורמים החינוכיים והפסיכולוגיים המונחים ביסוד דה של הפנימיה הצבאית. גם מבחינה זו ראוייה היא לאיצטלה של „תרבות נוער”, מה גם שנוצרה כדי לשרת יעד חברתי מסוים.

ניתן לומר שהמתבונן בדפוסים ובעקרונות-הפעולה של הפנימיה הצבאית, עשוי לראות מוסד חינוכי זה כתרבות נוער על איפיוניה המקובלים. במבט ראשון אפשר לשייכה לתחום צר מאוד של החברה, בהיותה מכשירה בוגרים לתפקידי קצונה בצבא. אולם מחשבה נוספת ומעמיקה תבחין ביסודות העשייה החינוכית הקיימים בפנימיה הצבאית. בראיה הרחבה יתברר, כי תרומתה של הפנימיה היא בהכשרת בוגריה לאזרחות טובה, ובמהלך הזמן — לתפיסת תפקידים חשובים בחברה. הנחות אלה ואחרות ששולבו ברשימה זו, יש בהן כדי לאפשר לפנימיה הצבאית לתת תשובה חיובית לנער, המחפש מסגרת כדי להסתייע בה לפתרון השאלות העומדות בפניו. בו בזמן משמשת מסגרת זו מכשיר חינוכי המסייע במיון והצבה של צעירים לתפקיד חיוני בצבא בפרט ובחברה בכלל.